

เรื่องผัก ๆ และการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ฉบับชาวบ้าน

ความหลากหลายทางพันธุกรรมเป็นปัจจัยสำคัญของคนทำการเกษตรที่ได้รับการสืบทอดส่งต่อจากบรรพบุรุษถึงลูกหลาน เชื้อพันธุ์ที่ดีถูกส่งต่อจากมือสู่มือ รวมทั้งอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้วยการปลูกกิน คัดเลือกลักษณะที่ต้องการไว้เป็นต้นพันธุ์ต่อไป

แต่ระบบการเกษตรที่เปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองการค้าเป็นหลักทำให้พันธุกรรมดั้งเดิมถูกละเลย จนแทบจะหมดคุณค่าไปจากสังคม ทั้งที่พืชผักพื้นบ้านเหล่านี้เป็นฐานทรัพยากรทางอาหารที่สำคัญที่จะสร้างความอยู่รอดให้เกษตรกร ในขณะที่เมล็ดพันธุ์ใหม่จากบรรษัทก็ผ่านการปรับแต่งให้ไม่สามารถเก็บไว้เป็นเชื้อพันธุ์ได้อีกต่อไป เกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่จึงไม่สามารถพึ่งตนเองในด้านการผลิตได้

พืชผักพื้นบ้านส่วนหนึ่งยังคงถูกได้รับการปลูก ดูแลรักษา ปรับปรุงพันธุ์ด้วยมือของเกษตรกร อย่างแม่สมควร คำแสน เกษตรกรผู้คร่ำหวอดอยู่ในการผสมพันธุ์ผักจากจังหวัดน่านซึ่งได้เล่าถึงกรรมวิธีการ ผสมพันธุ์พืชตระกูลแตง ซึ่งต้องเลือกต้นพันธุ์ที่จะเป็นต้นแม่และต้นพ่อที่มีคุณสมบัติที่ดี เลือกเอาจุดเด่นของแต่ละต้นมาผสมกันเพื่อจะได้ต้นที่ดีกว่าเดิม

โดยเลือกปลูกต้นพ่อก่อน หลังจากนั้นสัปดาห์จึงปลูกต้นแม่พันธุ์ เพื่อให้ตัวผู้มีดอกก่อน เมื่อแตงออกดอกแล้ว ก็จะเลือกเวลาประมาณสี่หรือห้าโมง ใช้ถุงกระดาษหรือลวดหนึบกระดาษหนึบเกสรตัวเมียไว้ แต่ระวังอย่าให้กลีบดอกหลุดออก ถ้าหลุดออกจะมีแมลงหรือผึ้งมารบกวนทำให้พันธุ์ไม่บริสุทธิ์ และเด็ดดอกตัวผู้ซึ่งอยู่ในลำต้นเดียวกันให้เด็ดทิ้งให้หมด

ส่วนต้นพ่อนั้นให้เด็ดดอกออกมา แล้วเอาผ้าขาวบางชุบน้ำห่อไว้ การผสมพันธุ์จะทำตอนเช้า แต่ไม่ควรเกิน 11 นาฬิกาเพราะถ้าเวลานี้เกินเกสรตัวผู้และตัวเมียจะอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการผสมพันธุ์ โดยแกะเอาคลิปก่อนแล้วเอาเกสรตัวผู้ที่ต้องการเข้าไปแห่เบาๆที่เกสรตัวเมีย (หรืออาจใช้ไม้พันสำลี) แล้วเอาคลิปกั้นไว้เหมือนเดิม เอาเชือกหรือด้ายผูกทำเครื่องหมายไว้ว่าถูกผสมพันธุ์แล้ว

ต้นแตงอาจจะผสมได้หลายจุด แต่เมื่อติดแล้วต่อต้นจะติดไม่มาก โดยจะติดจากข้างล่างขึ้นไป หลังจากนั้นก็ทิ้งไว้จนกว่าจะสุก และนำมาบ่มทิ้งไว้ 20 วัน ลูกที่ออกมาจะต้องนำมาปลูกอีกครั้ง ถ้าได้ลักษณะตามที่ต้องการก็เก็บไว้เป็นต้นพันธุ์ต่อไป

ข้อควรระวัง คือ การผสมพันธุ์จะต้องละเอียดมาก ในช่วงที่ผสมพันธุ์ต้องระวังอย่าให้เกสรติดมือ และระวังอย่าให้ผึ้งหรือแมลงเข้าไปซึ่งผสมก่อน นอกจากนี้เกสรตัวผู้ต้องเก็บให้ดีโดยใส่ภาชนะปิดฝาให้มิดชิดเพื่อกันแมลง และห้ามดอกโดนฝนเด็ดขาด

ด้านการผสมพันธุ์ พันธุ์บวบเหลี่ยม ต่างจากการผสมแตงคือ บวบจะเก็บตอนบ่าย 2 ถึง 4 โดยใช้ถุงขาวสีชาครอบตามแนวยาว ครอบเกสรตัวเมีย ด้านเกสรตัวผู้ก็ทำเหมือนกรณีแตง คือ เก็บดอกมาพักไว้ก่อน เมื่อถึงเวลา 4 ถึง 5 โมง เกสรตัวเมียเริ่มแย้ม (ถ้าดอกบานแล้วจะใช้ไม้ได้ให้

เด็ดทิ้ง) ให้นำเกษตรกรตัวผู้มาแล้วให้ถูกรอบไว้เหมือนเดิม หลังจากนั้นทำสัญลักษณ์การผสมโดยใช้
ต้ายมัด แล้วรอจนกว่าถูงจะหลุดไปเอง ก็จะได้ผลที่ผสมเรียบร้อย พร้อมทั้งเจริญเติบโตต่อไป
ในกรณีการเลือกต้นแม่ของฟักทองการดูว่าดอกตัวเมียที่พร้อมจะผสมพันธุ์นั้นจะสังเกตได้ง่าย โดย
จะมีเส้นสีเหลืองขึ้นที่ร่องดอกในตอนเย็น ซึ่งจะมีสีเข้มและชัดเจนขึ้น

พืชจะเจริญเติบโตได้ดีก็ต้องอาศัยน้ำที่ดี ดินที่อุดม รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อจะ
หยั่งราก ผลิดอกออกผลยังความภาคภูมิใจให้กับผู้ที่คอยดูแล รดน้ำพรวนดิน แต่การที่ได้
คุณลักษณะของพืชผักที่สอดคล้องกับสภาพของธรรมชาตินั้น จะต้องมีการคัดเลือกพันธุ์ที่สมบูรณ์ เมล็ด
พันธุ์ที่ผ่านการคัดสรรด้วยมือของเกษตรกรเอง ด้วยวิธีการง่ายๆที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งจะ
แบ่งเมล็ดพันธุ์ผักออกเป็น 4 กลุ่ม คือกลุ่ม คือ

1. กลุ่มพืชที่ต้องเก็บเมล็ดพันธุ์จากผลแห้ง โดยจะต้องนำผลไปตากแดด 2-3 วัน ก่อนที่จะเก็บเมล็ด
พันธุ์ ซึ่งได้แก่ พืชตระกูลบวบ

2. กลุ่มที่เก็บเมล็ดเมื่อเริ่มสุกแก่ พืชกลุ่มนี้ คือ ถั่ว ข้าวโพด ด้วยการนำมามัดรวมกัน แขนงฝืนให้
ลมวิ่งผ่านตลอด(ห้ามตากแดด)

3.กลุ่มพืชที่ต้องเก็บเมล็ดเมื่อผลสุกแก่ ได้แก่ พริก มะเขือ พักทอง มะระ แตงโม พักเขี้ยว นำเอาพืชที่ต้องการจะเก็บมาบ่มไว้อย่างน้อย 15 วัน ส่วน พริก มะเขือ มะระ นั้นไม่ต้องบ่ม เมื่อเก็บมาผ่าเอาเมล็ดออกได้ทันที จากนั้นจึงนำเมล็ดไปล้างให้สะอาด ฟึ่งแดดให้แห้ง

4.กลุ่มพืชบางชนิดที่มีสารห่อหุ้มเมล็ด ซึ่งก็มีพืชจำพวก มะเขือเทศ มะละกอ แตงกวา แตงร้าน นำมาขูดเอาเมล็ดแล้วหมักไว้ 1-2 คืน สารห่อหุ้มเมล็ดจะถูกทำลายด้วยเชื้อยีสต์ทำให้เมล็ดล้างง่ายขึ้น จากนั้นจึงนำไปล้างน้ำและตากแดดให้แห้งสนิท

ทั้งนี้หลังจากเมล็ดพันธุ์แห้งแล้วก็นำมาบรรจุลงถุงกระดาษแล้วบีบอากาศออกหรือขวดแก้ว และปิดให้แน่น พร้อมทั้งเขียนรายละเอียดเกี่ยวกับสายพันธุ์ไว้ให้ชัดเจน จากนั้นจึงนำมาบรรจุภาชนะทึบแสง ปิดฝาให้สนิทจะเก็บเชื้อพันธุ์ไว้ได้ประมาณ 2 ปี แต่หากนำไปแช่ไว้ในตู้เย็นก็สามารถยืดอายุได้นานถึง 4 ปีเลยทีเดียว

ทุกวันนี้ปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ยังอยู่ในมือของกลุ่มทุน ทำเกษตรเป็นเหมือนแรงงานในผืนแผ่นดินของตนเอง หากเกษตรกรเรียนรู้จนกระทั่งสามารถจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ได้ด้วยตัวเอง นั่นก็ย่อมหมายถึงโอกาสแห่งความเป็นไทและการพึ่งพิงตนเองได้อยู่ในมือของทุกคน เพราะเกษตรกรคือผู้ที่โอบอุ้มให้เมล็ดพันธุ์เติบโตเป็นกล้าไม้ที่ยังความอímเอมให้ผืนแผ่นดิน